

Dva modela ženskega pravljicarstva na Slovenskem – pisateljice in pripovedovalke

Milena Mileva Blažič

In the article are presented Slovenian women fairy tale writers who were included in the streams of fairy tale writing in the middle of the 19th century, when Josipina Turnograjska published the fairy tale “Rožmanova Lenčica” (Rožman’s Lenčica) in 1853. This is much later than the start of European women fairy tale writing, which has its roots in the late medieval period with the trobairitz, and continued in the 16th century. After that the new stream of women fairy tale writers developed with the preciosite in the 17th century. The author researches development of women fairy tale writing in Slovenia and classifies their creation of fairy tales in two main models: writing literary fairy tales and storytelling or performing folktales. Lately, among Slovenian women, writing contemporary fairy tales is also popular.

Keywords: women fairy tale writers, women storytellers, performance, Karel Štrekelj, Josipina Turnograjska, fairy tales, literary tales, preciosite

1. Obravnavana tema

Slovenske pravljicarke¹ so postale vidne sredi 19. stoletja, ko je Josipina Turnograjska leta 1853 objavila pravljico *Rožmanova Lenčica*. S to objavo so se slovenske pravljicarke tudi ‘uradno’ sinhrono vključile v evropske tokove ženskega pravljicarstva. V Evropi so že mnogo pred tem ustvarjale srednjeveške trubadurice, v 17. stoletju pa so francoske precioze razvile avtorski pristop k pravljicarstvu, ki se je kasneje uveljavil tudi na Slovenskem.

Znano je, da so bile prve zbirke pravljič namenje odraslim bralcem, kar je očitno tudi pri knjigah *Le piacevoli notti* (1550–1553) Giovannija Francesca Straparole in *Il pentameron* (1634, 1636) Giambattiste Basilasta, ki sta danes prepoznani kot prvi zbirki pravljič za odrasle. Prva zbirka pravljič za otroke je – po današnjem poznavanju – *Les Contes de ma mere l’oie* (Pravljice matere goske, 1697) Charlesa Perraulta. Najbolj popularna otroška zbirka pravljič pa je – tudi po številu prevodov sodeč – *Kinder- und Hausmärchen* (Otroške in hišne pravljice) bratov Jacoba in Wilhelma Grimma, ki je prvič izšla leta 1812 (1. knjiga) in leta 1815 (2. knjiga), nato pa je doživela še več dopolnjenih ponatisov. Ta zbirka velja tudi v svetu raziskovalcev pravljič za osrednjo knjižno zbirko pravljič.

Značilno za francoske pravljice, pripovedovane v literarnih salonih, je bilo, da je bil “tekst namenjen otrokom, kontekst pa odraslim” (Seifert 2006). Kljub temu so pravljice

¹ Pojem ‘pravljicarke’ vključuje ženske, ki pripovedujejo pravljice, pa tudi ženske, ki pišejo, zbirajo in zapisujejo pravljice. V tem članku so obravnavane le pravljicarke – avtorice pravljič in pravljicarke, ki ne le pripovedujejo, pač pa tudi zapisujejo pravljice ali se z njimi ukvarjajo performativno in literarno.

francoskih precioz močno vplivale na razvoj pisanja in pripovedovanja pravljič ne le za odrasle, pač pa tudi za otroke po celem svetu.

Na svoj način so tudi slovenske pravljicarke nadaljevale literarno kontinuiteto precioz 17. stoletja, saj so francoske precioze predstavljale avtorski pristop k pravljicarstvu, ki so ga pozneje, v drugačnem okolju, razvile pravljicarke tudi pri nas.

2. Pisateljice in pripovedovalke pravljič

Model pisnega ustvarjanja pravljič obsega prvo obliko 'ženskega pravljicarstva', ki jo predstavljajo opismenjene ali pišoče pravljicarke oz. **pisateljice pravljič**, kot so bile npr. francoske precioze 17. stoletja. Slednje so bile avtorice visokega socialnega porekla, kot je bila npr. najbolj znana pisateljica pravljič Marie-Catherine d'Aulnoy, imenovana tudi Madame d'Aulnoy.² Poleg nje sta bili med najbolj vidnimi tudi francoski pisateljici pravljič Henriette Julie de Castelnau de Murat (1670–1716) in Marie Jeanne Lheritier de Villandor (1664–1734). Slednja je napisala zbirko zgodb *Les Caprices du destin, ou Recueil d'histoires singuliere et amusantes* (1718). Model ljudskih pravljič so literarizirale in dodajale avtorske prvine ter zgodbe umestile v kulturni kontekst. Uveljavljeni preciozi sta bili tudi Gabrielle Suzanne Barbot de Villeneuve (1695–1755), ki je napisala *La jeune americaine et les contes marins* (1749) in Jean Marie Leprince de Beaumont (1711–1780) z delom *Magasin des Jeunes Dames* in *La Belle et la Bete*. Tudi Madam de Villeneuve je v svoji zbirki pravljič objavila eno izmed najbolj perpoznavnih variant pravljičnega tipa ATU 425C "Lepotica in zver": *La Belle et la Bete*, ki ima še danes pomembno vlogo v primerjalnih literarno-zgodovinskih študijah. Pravljič *Lepotica in zver* je sorodna Apulejevi pravljič *Amor in Psihe* (ATU 425), ki je izšla v njegovi dobro znani knjigi *Metamorfoze*.

Model ustnega ustvarjanja oz. pripovedovanja pravljič obsega drugo obliko 'ženskega pravljicarstva', ki jo predstavljajo t. im. 'ustne pravljicarke' oz. **pripovedovalke in zapisovalke pravljič**, ker so se ukvarjale s pripovedovanjem in zapisovanjem pravljič. Kot že rečeno, v članku niso obravnavane ljudske pravljicarke - pripovedovalke, med katerimi je najbolj znana Dorothea Viehmann iz Rengershausna pri Kasslu (1755–1816), ki je bratom Grimm posredovala 21 pravljič, ki so pretežno uvrščene v drugo knjigo prve izdaje (1815). Če upoštevamo, da je bila hugenotskega porekla, je logično, da se njene "nemške" pravljič bratov Grimm intertekstualno pogosto nanašajo na francoski kontekst.

Dorothea Viehmann je bila kmečka ženska, nižjega socialnega porekla, ki se je ukvarjala s pripovedovanjem pravljič, predvsem ljudskih pravljič. Kot vdova s sedmimi otroci je v času, ko sta zbirala pravljič prihajala v meščansko hišo bratov Grimm v Kasslu, kjer jima je pripovedovala okrog 40 pravljič, ki sta jih zapisovala. Dorotheo Viehmann je ovekovečil tretji brat Ludwig Grimm, ki je bil slikar in je narisal njen portret. Zaradi njenega hugenotskega porekla so bile številne pravljič bratov Grimm podobne pravljičam Charlesa Perraulta (1697), najbolj znan primer je pravljič *Obuti maček*. Dorothea Viehmann ni edina Grimmova pravljicarica, saj so pravljič pripovedovale bratoma Grimm še druge pravljicarke, med njimi tudi sestre Hassenpflug (Amalie, Johanna, Marie) in Dorothea Wild.

² Marie-Catherine d'Aulnoy (1650-1705): *Contes Nouveaux ou Les Fées à la Mode* [slovenski naslov: *Pavji kralj in druge pravljič*] (1698); *Le Contes des Fees* (1697).

3. Pravljičarke 19. stoletja

V 19. stoletju se je pod vplivom romantike in iskanja nacionalnih identitet povečalo zanimanje za ljudsko izročilo, med drugim tudi za pravljice; zaradi tega je to obdobje Jack Zipes poimenoval kar zlato stoletje pravljic (Zipes 2014). Konec 19. stoletja je nastala tudi monografska razprava s področja primerjalne analize enega pravljичnega tipa – pod vplivom historično-geografske metode raziskovanja pravljic – jo je napisala Marian Roalfe Cox (1860–1916), obravnavala je pravljичni tip ATU 510A „Pepelka“: *Cinderella: Three Hundred and Forty-five Variants* (1893). To je bil čas, ko so začele prve raziskovalke pravljic zbirati in postopoma objavljati ljudske pravljice, ki so jih do tedaj objavljali predvsem moški zbiratelji, četudi so številnim med njimi pripovedovale pravljice tudi t. i. informatorke ali pripovedovalke pravljic.

V tem času, ko je bila družba še vedno tradicionalno usmerjena, se je le redkokatera izmed avtoric in zbiralk, raziskovalk ali pisateljic pravljic lahko uveljavila. Med redke izjeme sodijo že omenjena Marian Roalfe Cox in Božena Nemcova³ (1820–1862), ki je v letih 1857–58 izdala Češke *pravljice* (v slovenščino so bile prevedene leta 1912 in 1920), poleg njiju pa tudi Laura Gonzenbach, pravljичno gradivo je zbirala v Siciliji, in jih izdala v knjigi *Sicilianische Märchen* (1870) [slovenski naslov: Prelepa Angiola in sicilijanske pravljice].

Tudi na Slovenskem so poleg zbiralcev in avtorjev pravljic (Matevž Ravnikar - Poženčan, Matija Valjavec, Janez Trdina, Fran Levstik, Josip Jurčič idr.) tudi pravljičarke začele zbirati in/ali pisati ljudske pravljice. Uveljavljati so se začele v drugi polovici 19. in prvi polovici 20. stoletja predvsem s pisanjem pesmi s pravljичnimi elementi in s prevodi pravljic. Med njimi so bile Marica Strnad Cizerlj,⁴ Marica Nadlišek Bartol,⁵ Manica Koman,⁶ Lea Fatur,⁷ Josipina Urbančič Turnograjska,⁸ Vida Jeraj,⁹ Marija Grošelj,¹⁰ Marica Gregorič Stepančič,¹¹ Elza Lešnik,¹² Marija Kmet,¹³ Pavlina Pajk,¹⁴ Luiza Pesjak,¹⁵ Marija

³ Češka avtorica Božena Nemcova (1820-1862) je najbolj znana s povestjo *Babica* (1855) in zbirko Čeških pravljic (1845–47). V slovenščini so besedila Božene Nemcove nekajkrat objavljena. Romana *Babica* je v prevodu Franceta Cegnarja izšel v letih 1862, 1864, 1902, nov prevod Jože Glonarja pa leta 1944, s ponatisom leta 1998. Pripovedke z naslovom *V gradu in pod gradom* so izšle leta 1895. Leta 1886 in 1905 pa je izšla srednje obsežna češka narodna pravljica z naslovom *Jaromil* (prevod Fran Harambaša Podkrajšek).

⁴ Marica Strnad je objavila v prilogi časnika *Edinost – Slovenka* 1/24 (1897) črtico *Rojenice ob prvi slovanski zibki*.

⁵ V Slovenskem biografskem leksikonu piše, da je avtorica pisala »drobne mladinske tekste«, ki zaenkrat niso dostopni.

⁶ Manica Koman (1880–1961) je objavila *Narodne pravljice in legende* (1923) in *Teta s cekarjem: zvezek izvornih pravljic* (1938). Znana je tudi kot pripovedovalka pravljic. V *Katalogu Rokopisne zbirke NUK* (2008: 589) je omenjena zapuščina 17-ih pravljic Manice Koman, signatura: Ms 1706.

⁷ Lea Fatur je objavila *Pravljice in pripovedke* (1941).

⁸ Ivan Lah, Josipina Turnograjska (1921).

⁹ Vida Jeraj je objavila v prilogi časnika *Edinost – Slovenka* 1/16 (1897) pesmico *Rojenice*.

¹⁰ Marija Grošelj: *Čebelica brenčelica* (1926).

¹¹ Leta 1910 je Marica Gregorič Stepančič (1876–1954) skupaj z Ljudmilo Prunk Utva objavila *Pravljice*. Uporabljala je številne psevdonime: G. (Stpč., S.) Gradijanova, Kraševka, Ksenija, Marica (Mara, M.), Mihajlova, Mira, Rodoljubka, Primorka, Skedenjka, Vanda, Tržačanka, Zagorka idr. (*Slovenski biografski leksikon* I, 1925–91).

¹² Elza Lešnik je v zbirki "Šumi, šumi Drava ..." (1925, 1931 in 1938) objavila šestindvajset besedil v treh poglavjih: 1) črtice iz mariborske zgodovine, 2) pravljice in pripovedke iz mariborske okolice ter 3) pripovedke in pravljice iz drugih krajev.

¹³ Prevodi pravljic: Čarobni vodnjak: zbornik pravljic narodov Sovjetske zveze, 1948; *Baškirske pravljice*, 1951, *Litovske pravljice*, 1956 idr.

¹⁴ Katja Mihurko Poniž, Trivialno in/ali sentimentalno?. *Slavistična revija* 59/1 (2011), str. 65–82.

¹⁵ Luiza Pesjakova: Stara pravljica v noveji obliki. *Vertec* 2/1 (1. 1. 1872); Rudeča kapica. *Vertec* 5/2 (1. 2. 1875).

Jezernik,¹⁶ Sonja Sever,¹⁷ Ljudmila Prunk,¹⁸ Marjana Grasselini Prosenc ali Anka Nikolilč,¹⁹ Ilka Vašte,²⁰ Liza Hribar,²¹ idr. Poleg teh so ustvarjale tudi druge pravljicarke, o katerih nimamo še dovolj informacij in zato kličejo po nadaljnjem raziskovanju, med njimi tudi Albina Hintner.²²

Po do zdaj najdenih virih je bila Josipina Turnograjska prva slovenska pisateljica, ki je napisala pravljico in jo tudi objavila. Njena pravljica z naslovom *Rožmanova Lenčica*²³ je izšla leta 1853 v časopisu *Zora* (str. 113–127).²⁴

Tako sta se v tem času tudi na Slovenskem razvila oba modela ustvarjanja pravljič – pisni in ustni model. Prvi model ustvarjanja pravljič, ki ga predstavljajo pravljicarke pisateljice, je začela leta 1853 Josipina Turnograjska z objavo pravljice *Rožmanova Lenčica*. Avtorica je bila iz višjega družbenega sloja, kar pomeni, da je bila šolana, učila se je jezikov, in kar je pomembno, znala je pisati in je imela dostop do slovenskega literarnega sistema tistega časa, namreč do revialnih objav. Tudi druga slovenska pisateljica pravljič Luiza Pesjak, ki je poslovenila nemško različico »Rdeče kapice« (*Rudeča kapica* 1875), je izhajala iz višjega socialnega sloja.

‘Ustne pravljicarke’ ali pripovedovalke pravljič so bile, seveda, že dolgo pred ‘pisnimi pravljicarjami’, vendar o njih ni najti zapisov. Šele pozneje so se ohranili viri o njih, tako npr. v Štrekljevi in Križnikovi zbirki, in še ti zapisi so skromni, vendar so dragoceni za nadaljnje raziskovanje. Ko je postalo zbiranje ljudskega slovstva del znanstvene discipline

¹⁶ Marija Jezernik (pravo ime Marija Wirgler) (1879–1974) je bila mladinska pisateljica in učiteljica. Kot učiteljica je vključevala pravljico pri pouku. Med drugim je napisala: *Zajček Bežek, zajček Skok* (1925), *Tri pravljice* (1927), *Medvedov Godrnjavčev* (1929), *Princesa Iza* (1930), *Beli bratec* (1938).

¹⁷ Sonja Sever (r. Kamplet) (1900–1995) je bila mladinska pisateljica. V Zagrebu je odprla vrtec in v njem pripovedovala izvirne pravljice, pripovedke in basni, npr. *Čevljarček Palček in druge pravljice* (1938), *Pravljice* (1940), *Čarovni nakit* (1940), *Kamenček sreče: godbe o živalih* (1952). Prevedla je delo *Er Struwpeter* Heinricha Hoffmanna (*Zaspanček Razkodranček*, 1925) in *Maxa und Moritza* Wilhelma Buscha (*Cipek in Capek*, 1929).

¹⁸ Ljudmila Prunk Utva (1878–1947) je leta 1913 izdala z Miro (M. Šega) zbirko *Pravljice za mladino*, priredila je tudi zbirko *Andersenove pravljice* (1923) in pravljico v slikaniški knjižni obliki *Krtek Buc*. V *Slovenskem biografskem leksikonu* je označena kot “gospodinjka pisateljica”.

¹⁹ Leta 1927 je Marjana Grasselini Prosenc pod psevdonimom Anka Nikolilč objavila *Pravljico o gralu po francoskih virih*.

²⁰ Ilka Vašte (1891–1967) je objavila *Pripovedke s soških planin* (1916), kasneje *Pravljice s soških planin*. Napisala in narisala je *Pravljice* (Trst, 1921). V rokopisu so ostale še *Nove pravljice* z avtoričinimi ilustracijami, v tržaški reviji *Galeb* (1954/44) je objavila nekaj “novih” pravljič.

²¹ Liza Hribar je med drugim objavljala pravljice za otroke v prvih številkah *Cicibana* (1945/1946).

²² Albina Hintner (psevdonim Alba Hintner, rojena 4. 12. 1871 v Ljubljani, umrla 22. 11. 1952 v Gradcu. Objavila je *Slovenske pravljice in povedke* v *Laibacher Schulzeitung* (št. 29/5, 15. 5. 1901) v nemščini. Florijan Hintner, prof. latinščine in nemščine na klasični gimnaziji v Ljubljani, je bil neko dobo tudi urednik *Laibacher Schulzeitunga*. Ko ga je urejal, je Alba objavljala tudi v tem časopisu. Da sta bila Alba in Florina povezana, priča gradivo v *Das Historische Alpenarchiv*. Delovala sta v Avstrijskem planinskem društvu (Sektion Zell am See). Skleпам, da sta se po prvi vojni izselila v Avstrijo. Florijan je umrl 3. 9. 1944. V arhivu je mdr. članska izkaznica Albe Hintner iz 1961.

²³ Rokopis pravljice hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani: NUK Rokopisni oddelek, signatura Ms 1445. <http://www.nuk.uni-lj.si/dokumenti/katalog-1471-1831.doc>

²⁴ V spremni besedi h knjigi *Josipina Turnograjska – njeno življenje in delo*, ki je izšla v zbirki *Slovenska ženska knjižnica*, 1. zvezek (1921), je Josip Stritar napisal pesem, posvečeno avtorici; urednik Ivan Lah (1881–1938) pa je napisal obširno spremno besedo o njenem življenju in delu. V drugem delu knjige je objavil devet del in pravljico *Rožmanova Lenčica*, s podnaslovom *Po narodni pripovedki*.

– folkloristike in etnologije, so se začele ohranjati tudi informacije o pripovedovalkah pravljic. O pravljíčarkah in pravljíčarjih je na Slovenskem do zdaj največ pisal Milko Matičetov, ki je svoje pripovedovalce tudi predstavil v uvodu k prvi knjigi serije “Slovenski pravljíčarji” (Matičetov 2010).

4. Štrekljeve pravljíčarke

Za raziskovalce Grimmovih pravljíc je zanimiva rokopisna zbirka *Olenberški rokopis* iz leta 1810, v kateri sta brata Grimm poslala Clemensu Bretanu rokopise petdesetih pravljíc, ki so bile objavljene šele leta 1975. Urednik izdaje tega rokopisa je bil Heinz Roleke.²⁵ Pri Štrekljevi zapušćini lahko zasledimo podobnosti in hkrati razlike pri zbiranju pravljíc. Slovenski jezikoslovec in literarni zgodovinar Karel Štrekelj (1859–1912) je s pomoćjo ok. 340 zbiralcev poleg ljudskih pesmi zbral tudi ok. 2000 slovenskih ljudskih pravljíc in povedk. To gradivo še ni bilo v celoti objavljeno in ga hranijo na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Štrekljevo zapušćino je predstavila javnosti Monika Kropelj (Kropelj 2001), ki je objavila tudi 100 pravljíc iz tega arhiva (Kropelj 1995). Zbiranje slovenskih ljudskih pesmi in pripovedi so spodbudili že pri Slovenski matici leta 1868,²⁶ še bolj pa je zbiralsko akcijo med Slovenci pospešil Karel Štrekelj, ko je prevzel uredništvo *Slovenskih narodnih pesmi* leta 1887.²⁷

Slovenske pravljíce in povedke iz Štrekljeve zapušćine so med leti 1868 in 1914 pomagali zbirati zbiralci in zbiralke iz vseh krajev Slovenije. Tedaj je bilo slovensko ozemlje še znotraj avstroogrske monarhije. Omeniti je treba, da je za analizo slovenskih pravljíc in povedk iz Štrekljeve zapušćine potrebno razumevanje evropskega konteksta. Pravljíce iz Štrekljeve zapušćine namreć po večini niso bile namenjene otrokom, ampak odraslim, v njih pa se zrcali slovenski kulturni prostor in iskanje kulturne identitete slovenskega naroda.

Eden izmed Štrekljevih sodelavcev je bil tudi bodoći pisatelj Fran Milćinski, ki je Karlu Štreklju poslal zapise pravljíc treh pravljíčark, zraven pa je priložil dopis z datumom 17. 11. 1911, kjer tudi piše:

F. Milćinski izroča devet štajerskih pravljíc, ki so jih zapisale Ana Kovać, Tona Tomažić in Micka Kajtna in so zanje prejele 6 K 90 nagrade.

Pravljíce so zapisale pravljíčarke Ana Kovać, Tona Tomažić in Micka Kajtna in njihovi zapisi so ohranjeni tako v rokopisih kot tudi v prepisih oz. tipkopisih.²⁸ Poleg teh treh pravljíčark sta Štreklju posredovali zapise ljudskih pravljíc tudi Tonca Zložna in Tereza Pošep. Teh pet pravljíčark pripada drugemu modelu pravljíčarstva: pravljíc niso le pripovedovale pać pa tudi zapisovale.

²⁵ Heinz Rölleke, *Brüder Grimm Kinder- und Hausmärchen Die handschriftliche Urfassung von 1810*, Herausgegeben und kommentiert. Reclams Universal-Bibliothek, 2007.

²⁶ Poziv za zbiranje narodnega blaga. Novice 4. 11. 1868.

²⁷ Karel Štrekelj, Prošnja za narodno blago. Ljubljanski zvon 1887, 628–632.

²⁸ Gradivo hrani – tako kot tudi vse ostalo pripovedno izročilo Štrekljeve zapušćine – Inštitut za slovensko narodopisje, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti (ZRC SAZU) in umetnosti v Ljubljani. Pesemsko gradivo iz Štrekljeve zapušćine pa hrani Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU.

Tonca Zložna z Gorjanskega je med njimi prispevala prvo pravljico, ki je bila zapisana leta 1884. Karlu Štreklju jo je posredovala verjetno kar osebno, saj je bila Tonca Zložna pri Štrekljevi družini gospodinja. Njena pravljica z naslovom *Pravljica o treh hčerah* sodi v pravljčni tip ATU 311 »Rešitev po sestri«, vsebuje namreč motiv »Sinjebradca«, ki je bil zelo priljubljen v Evropskem izročilu 19. stoletja. Najdemo ga tudi v zbirki bratov Grimm v pravljici št. 46 *Fitcher's Bird* (Predivarjev ptič). V pravljici Tonce Zložne ima ta motiv sicer nekaj podobnosti s Perraultovo in Grimmovo različico, vendar njena zgodba ni bila namenjena otrokom. Nasprotno pa je pravljica istega tipa *Te že vidim, te že vidim* v zbirki *Za devetimi gorami* (2011) sodobne slovenske mladinske avtorice Anje Štefan, kjer se prav tako pojavi motiv Sinjebradca, namenjena mladim naslovnikom – torej otrokom. Besedilo je prirejeno za otroke, hkrati pa ohranja elemente groze in sočutja, razplet na koncu pravljice, saj hlapec reši vse hčerke pred gospodarjem - satanom.

Tereza Pošepl iz Središča ob Dravi (Ormož) je po zdaj najdenih virih edina Štrekljeva pravljčarka, ki je zapisala dve enoti, ki ju je Štreklju poslal Matej Slekovec (1846–1903), ko je le-ta urejal prvo knjigo *Slovenskih ljudskih pesmi*. Zapisala je kratko vražo in pravljico *Zakaj ne terpi svinja psa, pes ne mačke, mačka pa ne miši* – oboje leta 1889.

Micka Kajtna iz Trbovelj je Franu Milčinskemu izročila dve pravljici, *Hčerke in roparji* (1911) in *Vsak zase, bog za vse* (1911). Prva pripoved je zelo kratka in pripoveduje o dveh prijateljih, Janezu in Tomažu. Slednji najde vrečo zlata. Prvotno prijateljstvo se spremeni v nasprotje, dogajanje pospeši potepuh, ki želi od Janeza vzeti zlato. Le-ta kliče na pomoč Tomaža, s katerim prej ni hotel deliti bogastva, zato mu ta odreče pomoč z rekomo: »Vsak zase, bog za vse.« Druga pravljica *Hčerke in roparji* je daljša, kompleksnejša in in sodi v pravljčni tip AT 955 »Ženin – ropar«.

Ana Kovač iz Buč pri Šmarju pri Jelšah je zapisala pet pravljic, in sicer: *Kralj preizkuša ženo* (ATU875), *Mrtvaški ženin* (ATU 365), *Neusmiljena mati kaznovana* (ATU 717), *Poplavček* (ATU 401+707) in *Sojenice* (ATU 931), vse leta 1911. Pripoved *Sojenice* pripoveduje zgodbo o štirih čarovnicah, ki se zberejo pod oknom, se tam pogovarjajo o otroku, ki se ravnokar rojeva, in mu prerokujejo usodo – s poanto, ali se človek rodi ob srečni ali nesrečni uri. Na koncu pravljice oz. besedila kot poseben avtorski dodatek oz. samoreferencialnost je pripovedovalka Ana Kovač dodala dragoceno avtorsko izjavo:

Radovedna sem, kakšno uro sem pa jaz rojena, srečno ali nesrečno.

Tona Tomažič iz Hrastnika je Franu Milčinskemu predala dve pravljici, *Graščakova žena* (1911) in *Roparski glavar in prepovedana soba* (1911).

Vse pravljice Ane Kovač, Tone Tomažič in Micke Kajtne, ki jih je poslal Fran Milčinski Karlu Štreklju, je v letu 1965 pretipkala Albina Štrubelj, ki jim je – ali samostojno ali skupaj z Milkom Matičetovim – označila tudi AT-številko po mednarodni klasifikaciji Aarne / Thompson (1961).

Skupna značilnost vseh Štrekljevih pravljčark je, da obravnavajo žensko socialno problematiko, v pozitivnem in negativnem smislu, kar je še posebej vidno pri Ani Kovač in njenih pravljicah *Neusmiljena mati kaznovana* ter *Poplavček*.

Z ozirom na to, da je Karel Štrekelj umrl leta 1912, kmalu za tem pa je sledila med letoma 1914 in 1918 prva svetovna vojna, so se dejavnosti na področju zbiranja pravljic

in priprave za veliko zbirko ljudskega pripovedništva, ki jo je predvidel Štrekelj, v tem času ustavile.

Pri celotni akciji zbiranja ljudskih pesmi in pripovedi za Štrekljevo zbirko »Slovenske narodne pesmi« je sodelovalo 30 zbiralk. Biografski podatki o avtoricah so skromni, ne glede na to je njihov prispevek izjemen, saj so nadaljevale evropsko tradicijo pisanja, predvsem pa pripovedovanja pravljic.

Sicer pa so Štreklju zbiralke pošiljale predvsem pesmi. V Štrekljevi zapuščini so se ohranile zbirke oz. zapisi sledečih zapisovalk ljudskih pesmi: Eva Damiš (34 pesmi), Marija Fuks (1 pesem), Josipina Furlani (2 neohranjeni zbirki), Amalija Inkret (35 pesmi), Rožica Janc (4 pesmi), Marija Jeraj (2 pesmi), Zinka Kavčič (45 pesmi), Štefka Knafeljc (24 pesmi), Roža Kos (1 pesem), Minka Ledenik (11 pesmi), pevka Marija Lesjak (87 pesmi), Tili Mohorko (3 pesmi), Rezika Pfeifer (8 pesmi), Pepca Pouše (3 pesmi), Marica Pucihar (1 pesem), Tereza Rožmančič (knjižica), Lojza Šalomon (118 pesmi), Marija Sevšek (pesmi), Mara Stegenšek (6 pesmi), Marija Stoklas (69 pesmi), Franciščka Trstenjak (8 pesmi), Micka Vraz (1 pesem), Natalija Zabred (zbirka) in Mici Želko (1 pesem). Zanimivo dejstvo je, da je France Kranjc Štreklju poslal zbirko svoje žene Micke Kranjc (11 pesmi), zbirko Marije Lesjak (87 pesmi) (Kropej 2001: 107–143).

5. Slovenske pravljicarke prve polovice 20. stoletja

V začetku 20. stoletja, se je zanimanje za pripovedovanje in pisanje pravljic močno povečalo. Slovenske žene, ki so se ukvarjale z otroki poleg vzgojiteljic in učiteljic, so v obdobju med prvo in drugo svetovno vojno začele organizirati pravljичne ure in bralne večere.

Pravljичne ure

Literarni kontinuum, ki so ga motivirale slovenske pravljicarke preko dveh modelov, in sicer prvega modela pisnega ustvarjanja pravljic in drugega modela ustnega ustvarjanja pravljic, se je nadaljeval tokrat bolj preko avtoric kot avtorjev. Prelomnica je bilo *Telovadno-kulturno društvo Atena*, ki je ustanovilo Založbo »Belo-modra knjižnica« (1927–1941) in »Pravljični odsek« ter 17. 12. 1931 začelo izvajati »Pravljične ure« v ‚damski sobi‘ ali beli dvorani hotela Union. Prvi tak večer se je odvil 17. 12. 1931, ustanoviteljica je bila Minka Krofta s skupino intelektualk, ki so začele s pripovedovanjem pravljic mladini:

*Pripovedovalke pravljic že same jamčijo, da bo mladina deležna res bis-erov naše ali svetovne pravljичne literature. Recitatorice bodo večinoma naše umetnice ali pisateljice.*²⁹

*V četrtek na rojstni dan Nj. Vel. Kralja Aleksandra bo povedla mladino v fantastično deželo pravljic gđ. Maša Slavčeva, članica drame.*³⁰

²⁹ Zgodovinski arhiv Ljubljana. Arhivsko gradivo II. državna realna gimnazija v Ljubljani, št. 1823, v Ljubljani, dne 16. 12. 1931.

³⁰ Zgodovinski arhiv Ljubljana. Arhivsko gradivo II. državna realna gimnazija v Ljubljani, št. 398. V Ljubljani, dne 12.05.1932.1931/1932.

Slovenska pisateljica pripoveduje (od l. 1932)

Telovadno-kulturno društvo Atena v Ljubljani je v dvorani Delavske zbornice prirejalo tudi pripovedovalske večere z naslovom *Slovenska pisateljica pripoveduje* in prvi tak večer je bil organiziran 12. 5. 1932. Pri tem so sodelovale pisateljice iz kroga »Belo-modre knjižnice« Dora Gruden, Marija Jezernik, Manica Koman, Marijana Kokalj Željeznov, Marija Grošelj in Ruža Lucija Petelin.

6. Albina Štrubelj, tehnična urednica Štrekljeve zapuščine

Štrekljev *opus magnum* je med letoma 1961 in 1964 pretipkala Albina Štrubelj (1912–2009). Rojena je bila 1. 3. 1912 na Sladkem Vrhu, leta 1940 je opravila učiteljski izpit pred državno izpitno komisijo. Leta 1941 je napredovala kot učiteljica v Kopolju na Kočevskem. Pomembna prelomnica v njenem življenju je bilo, da je postala višja knjižničarka na Inštitutu za slovensko narodopisje Slovenske akademije znanosti in umetnosti (1951–1972), kjer je opravljala tajniška, arhivska in knjižničarska dela. Leta 1960 je objavila daljši članek v reviji *Naša Sodobnost* v katerem je pisala o nemški etnologiji.³¹ Pozneje je objavila še dva članka, leta 1995 *Androkles in lev – pravljice o trnu v levji šapi*,³² pripravljeno za objavo in leto kasneje *Ljudska vednost o živalih in tuja učenost*.³³ V času, ko je bila zaposlena kot višja knjižničarka na Inštitutu za slovensko narodopisje, je (ne)uradno opravljala funkcijo tehnične urednice Štrekljeve zapuščine. Albina Štrubelj je v času 1961–1964 iz različnih rokopisov pretipkala skoraj vsa besedila iz Štrekljeve zapuščine. Na koncu tipkopisa je vselej napisala inicialke A. Š. in letnico.

Albina Štrubelj je zapustila fragmentarne zapiske (234 strani, nekaj strani manjka)³⁴, ki vsebujejo elemente strokovnega pisanje in komentarje o konkretnih tipih pravljic in povedk. Iz analize zasebnih zapiskov je vidno, da se je Albina Štrubelj spoznala na to področje, poznala je mednarodno klasifikacijo pravljic po Aarne / Thompson indeksu, komentirala je posamezne različice istega pravljичnega tipa. Ob tem je dodala še osebne kritične zapiske, ki temeljijo na poznavanju tipnega indeksa in variantnosti. Fragmentarni zapisi Albine Štrubelj so tudi subjektivni, vsebujejo elemente družbene kritike, podprte s konkretnimi dogodki, in osebne zapise, npr. pesmi ipd.

Morda je Albina Štrubelj čez čas nameravala objaviti kakšen članek iz obsežnega gradiva in več tisoč pretipkanih pravljic, lahko le domnevamo. Poglavitni prispevek Albine Štrubelj je pretipkavanje obsežne rokopisne zbirke, napisane z različnimi pisavami, različnimi svinčniki, listi papirja, neberljivimi mesti in vprašanji.

Albina Štrubelj je pretipkala vse pravljice in pripovedke iz Štrekljeve zapuščine na obrazce Inštituta za slovensko narodopisje SAZU. Tako je npr. v fragmentarnih zapisih ob pravljicah Gašperja Križnika grafično napisala oz. narisala osnutek teoretične analize pravljic:

³¹ A. Š., Razgledi - Zdrave misli o zamejskem nemštvu. *Naša sodobnost* 8/12 (1960). URN:NBN:SI:DOC-W5GG48RU from <http://www.dlib.si>

³² Štrubelj, Albina (1995). *Androkles in lev – pravljice o trnu v levji šapi*. *Traditiones (Ljubljana)*, številka 24, str. 453-460. URN:NBN:SI:DOC-RTFBHBIY from <http://www.dlib.si>

³³ Štrubelj, Albina (1996). *Ljudska vednost o domačih živalih in tuja učenost na naši zemlji*. *Traditiones (Ljubljana)*, številka 25, str. 453-460. URN:NBN:SI:DOC-RTFBHBIY from <http://www.dlib.si>

³⁴ Rokopis hrani ISN ZRC SAZU.

Načrt za študijo pravljice			
Tekst originala	Razlaga teksta		
	Zgodovinski potek		
Primerjava z istimi tipi = drugimi variantami domačimi tujimi	Pomen	Osebe	simboli
	Nalepiti vtise oz. izpiske zraven teksta.		

Ob pripovedi *Rojenice* je npr. napisala: »3 rojenice snujejo usodo ljudem« (Štrubelj 1961–64: str. 91). Pravljica je po njeni razlagi geografsko in zgodovinsko določena. Njeni komentarji so socialno ozaveščeni, sicer pa je pravljico izročilo delila na ljudske, avtorske in »prirejene« pravljice.

Rokopisna zapuščina Albine Štrubelj bi zaslužila posebno obravnavo v samostojnem članku. Gradivo tehnične urednice je ostalo v fragmentarni obliki, na ravni subjektivnih impresij ob konkretnih pravljicah.

6. Sodobne pravljicarke

Kristina Brenk in Zlata ptica

Kristina Brenk je imela v literarnem sistemu slovenske mladinske književnosti tri pomembne vloge: bila je avtorica, prevajalka in urednica. Številne pravljice, ki jih je objavila ali v zbirki *Zlata ptica* ali posameznih antologijah, se posredno navezujejo na Štrekljevo zapuščino. Pomembna prelomnica na področju pravljicaštva je knjižna zbirka pravljic *Zlata ptica* iz leta 1956, ki jo je začela izdajati založba Mladinska knjiga leta 1956 z namenom, da bi v njej izhajale zbirke najlepših svetovnih pravljic. Zbirko je ustanovila Kristina Brenk, poimenovala jo je po slovenski ljudski pravljici *Zlata ptica*, in prvo knjigo je ilustrirala akademska slikarka Ančka Gošnik Godec. V dragoceni zbirki pravljic je v šestdesetletni zgodovini izšlo okrog 170 knjig pravljic s skoraj vsega sveta, od tega okrog 30 izdaj in ponatisov *Slovenskih ljudskih/narodnih pravljic* od 1959 do 2016.

Evropsko pravljico izročilo je med slovenskimi pisateljicami in pesnicami avtorsko najbolj izrazito pretvorila Svetlana Makarovič s svojimi številnimi pravljicami in izdajami, med katerimi je tudi pregledna zbirka *Svetlanine pravljice* (2008); med mlajšimi pisateljicami in pesnicami pa Anja Štefan. Sodobne slovenske pravljicarke razvijajo oba modela pravljic: pisni, ustni, pa tudi tretji model – pisanje sodobnih pravljic.³⁵

³⁵ Na osnovi *Zakona o avtorskih in drugih sorodnih pravicah*, se tudi govorjena in pisana dela (5. člen), kot npr. pripovedovanje in pisanje, pojmujejo kot avtorsko delo. Ravno tako se med avtorska dela šteje tudi predelave avtorskih del, ki so samostojna umetniška med katere sodijo prevodi, priredbe, aranžmaji, spremembe in druge predelave (7. člen). <https://www.uradni-list.si/1/content?id=78529>, z navedbo avtorstva prvotnega dela.

Prvi model pisnega ustvarjanja pravljič in drugi model ustnega ustvarjanja pravljič razvija priznana slovenska avtorica Svetlana Makarovič, ki se pogosto intertekstualno navezuje tudi na model ljudske pravljice obenem pa razvija izrazit tretji avtorski tip pravljič – sodobne pravljice (*Miška spi*, 1972; *Take živalske*, 1973; *Vrček se razbije*, 1975; *Glavni petelin*, 1976; *Vrtirepov koledar*, 1977; *Pravljice iz mačje preje*, 1978; *Mačja preja*, 1992; *Smetiščni muc*, 1999; *Svetlanine pravljice*, 2008; *Zlata mačja preja*, 2014). Njeno navezovanje na ljudsko izročilo je eksplicitno v kratkih sodobnih pravljicah za otroke in v najnovejših sodobnih pravljicah, ki niso namenjene otrokom, ker se tragično končajo ter temeljijo na mitskem³⁶ in ne pravljичnem izročilu (npr. *Balada o Sneguročki*, *Berto, zajec langobardski*, *Katalena*, *Mesečinska struna*, *Mrtvec pride po ljubico*, *Rdeče jabolko*, *Saga o Hallgerd* ipd.). Pisateljica Svetlana Makarovič razvija oba modela ustvarjanja – pisateljskega in pripovedovalskega, s tem, da je njeno pripovedovanje recitativno in bi ga lahko poimenovali glasbeno pripovedovanje³⁷.

Svetlana Makarovič je osrednja slovenska mladinska avtorica, ki je razvila izviren avtorski model sodobne pravljice, v kateri nastopa žival kot osrednji literarni lik in se navezuje na model ljudske pravljice. Poleg tega, da razvija prvi model – pisateljski model, pa tudi pripoveduje svoje pravljice. Pri tem razvija tudi specifično značilnost, pripoveduje namreč pravljice z glasbeno spremljavo³⁸, npr. *Balada o Sneguročki* (2013), *Katalena* (2009), *Mesečinska struna*³⁹ (2015), *Mrtvec pride po ljubico*⁴⁰ (2010) ipd. Svetlana Makarovič pripoveduje pravljice predvsem odraslim naslovnikom.

Tudi Anja Štefan ustvarja v okviru obeh modelov pravljicarstva – tako pisanje avtorskih pravljič oz. sodobnih pravljič kot zbiranje in poustvarjanje ljudskih pravljič. Primer posodobitve ljudskega izročila je sodobna pravljica *Bobek in barčica* (2005), ki je avtorsko posodobljena ljudska pravljica *Mojca Pokrajculja*, ki jo je zapisal Vinko Moderndorfer in objavil leta 1937. Model sodobnih pravljič, ki se asociativno navezujejo tudi na model ljudskih pravljič, je opazen predvsem v enotah *Čmrlj in piščalka*, 1998; *Melje, melje mlinček, sedem pravljič za lahko noč*, 1999; *Lešniki, lešniki*, 2000 (slikopisne pravljice), *Kotiček na koncu sveta: sedem novih pravljič za lahko noč*, 2005; *Štiri črne mravljice*, 2007 (filozofske pravljice); *Gugalnica za vse*, 2013; idr. Anja Štefan je izrazita pravljīčarka, ki se ustno (pripovedovalsko) in pisno (posodabljanje ljudskih pravljič) ukvarja s pravljīčarstvom, razvija pa tudi performativnost pripovedovanja pravljič. Avtorica je leta 1998 sodelovala pri ustanovitvi *Pravljīčnega maratona*, ki se je leta 2004 preimenoval v pripovedovalski festival *Pravljice danes*. Pravljīčni festival poteka vsako leto v Cankarjevem domu v Ljubljani in je osrednji pripovedovalski dogodek, ki ima tudi spremljevalne prireditve, npr. v Slovenskem etnografskem muzeju in drugod. Anja Štefan je skupaj z Ireno Matko Lukan leta 2010 ustanovila tudi zasebni “Pripovedovalski inštitut”.

³⁶ *Rdeče jabolko*, 2008; *Berto, zajec langobardski*, 2009; *Mesečinska struna*, 2010, 2014; *Katalena*, 2010; *Saga o Halgerd*, 2012; *Sneguročka*, 2012; *Deseta hči*, 2012.

³⁷ Odrsko glasbeno-literarni večer Svetlane Makarovič (*Kata Katalena*, *Mesečinska struna*, *Mrtvec pride po ljubico*, *Sneguročka*, *Veliki kosovirski koncert*) idr.

³⁸ Pripovedovanje *Balade o Sneguročki* in glasbena spremljava.

³⁹ Pripovedovanje *Mesečinske strune*, 8. 2. 2015 v Veliki čitalnici NUK-a, glasbena spremljava Simbolični orkester.

⁴⁰ Pripovedovanje avtorice ob glasbeni spremljavi violine in cimbal v Mini teatru, 7. 3. 2010.

Irena Cerar je osrednja pravljíčarka na Križnikovem pravljíčnem festivalu *Jenkret je bil*, ki ga od leta 2012 soprirejata Matična knjižnica Kamnik (Breda Podbreznik in Ivanka Učakar) in Kulturno društvo Motnik, posvečen pa je Gašperju Križniku, pomembnemu zapisovalcu Štrekljevih pravljíc. Zbral je veliko pravljíc in jih objavil leta 1874 pod naslovom *Slovenske pripovedke iz Motnika*. Irena Cerar je razvila dva modela pravljíčarstva – pisanje in pripovedovanje. Tema dvema modeloma je dodala novo kvaliteto, in sicer v povezavi s sprehodi po naravi, Slovenji, okolici Kamnika. Njene tri knjige pravljíce (*Pravljíčne poti po Sloveniji*, 2005; *Pravljíčne poti v zgodovino*; 2010, *Kamniške pravljíčne poti*, 2015) so nadgradnja modela pisnega ustvarjanja pravljíc v povezavi z literarno geografijo (planinski sprehodi). Značilnosti vseh treh knjig so tudi stvarni podatki o poteh po krajih. Vse tri knjige so kombinacija literarnega in stvarnega gradiva.⁴¹ Avtorica povezuje pripovedovanje pravljíc s sprehodi po planinskih ali kulturnih poteh Slovenije. Na ta naín je priredila ljudske pravljíce iz Štrekljeve zapušćine, pa tudi iz zbirk Jakoba Kelemine, Pavla Medveščka, Lojzeta Zupanca, knjige Josipa Vandota in številne druge. Tako najdemo v njenih knjigah razlagalne pripovedi o nastanku in/ali vzrokih nastanka gorovja, imen, jam, jezera, krajev, ribnika in različne like iz izročila, npr. Blagodej (Bohinj), Peter Klepec (Čaber), Kralj Matjaž (Peca), Martin Krpan (Vrh), Kekec (Prisank), Brkonja Čeljustnik (Škocjanske jame), Lucin in Smodlak (Ostrič), Jazon in Argonavti.

Eka Vogelnik prireja slovenske ljudske pravljíce za lutkovne igre in televizijske oddaje, kot je npr. oddaja *Bisergora*, v kateri je avtorica priredila slovenske ljudske pravljíce za lutkovne igre. Zanimive so njene odrske priredbe ljudske pravljíce *O miški, ki si je trebušćek raztrgala*, Levstikove avtorske pravljíce *Kdo je napravil Vidku srajćico* in kratke sodobne pravljíce Marije Vogelnik *O deklici, ki je prehitro rasla*.⁴²

Tretji model ustvarjanja pravljíc – pisanje sodobnih pravljíc

V sodobnem času je pri pisanju priredb ljudskih pravljíc prišlo do posodobitve pisanja pravljíčnih besedil. Anja Štefan se v enem segmentu svojega ustvarjanja eksplicitno navezuje na ljudske pravljíce, a jih tudi razvija, in sicer tako, da posodobi jezik in slog ljudskih pravljíc iz Štrekljeve zapušćine (*Hudićeva volna*) ali iz zbranega gradiva Milka Matičeta (*Od lintverna*) ter jih kultivirano prilagodi mlademu naslovníku⁴³ (Štefan 2011). Anja Štefan se je specializirala za pripovedovanje mladim naslovníkom, vendar nastopa tudi za odrasle. Zanimivo je, da avtorica ustvarja tudi slikopise za zelo mlade bralce, ki temeljijo na ljudskih pravljících (*Čez grićek v gozdićek*, 1994; *Lešniki, lešniki*, 2000).

Avtorice le redko ustvarjajo zgolj na enem modelu pravljíčarstva, najpogosteje jih prepletajo, npr. prirejanje in pripovedovanje pravljíc (Irena Cerar) ali pisanje in pripovedovanje pravljíc (Anja Štefan). Vendar pa pri tem vsaka avtorica razvija svoj avtorski slog, npr. glasbene pravljíce (Svetlana Makarović), odrske pravljíce (Eka Vogelnik), planinske

⁴¹ Irena Cerar je predelala prvotna avtorska dela in je v skladu z *Zakonom o avtorskih in drugih pravicah* <https://www.uradni-list.si/1/content?id=78529>, ob vseh enotah navedla prvotni avtorske vire, literaturo, zemljevide (npr. Skopi graščak in njegova dobra hći, prirejeno po: Janko Orožen: Gradovi in graščine v narodovem izročilu. Celje: samozaložba, 1936, str. 86)

⁴² Vogelnik, Eka. *Odrske pripovedke*. Ljubljana: Modrijan, 2012. V ilustrirani knjigi je avtorica priložila tudi izrezanko in pobarvanko.

⁴³ Izrazit primer je pravljica z motivom deklice brez rok (ATU 706), ki je tudi v Štrekljevi zbirki (*Graščakova žena*, 1911; *Deklica brez rok*, 19. st.; *Maćoha*, 1842–1895).

pravljice (Irena Cerar), pripovedovane pravljice (Anja Štefan). Poleg omenjenih ustvarja še veliko drugih pravljíčark, pisateljic in pripovedovalk in vsaka ima svojo specifiko in so del tovrstnega literarnega kontinuuma. Na razvoj pripovedovanaj pravljíc pa sta nedvomno vplivala tudi radijska oddaja. *Za en groš fantazije* pri Radiu študent in *Pripovedovalski variete* v Hotelu Union, ki na nek način nadaljuje in nadgrajuje tradicijo pravljíčnih ur iz leta 1931, ki so se prav tako odvijale v Hotelu Union. Zasluge za ustanovitev teh dogodkov imata med drugimi tudi znani slovenski pravljíčarki – predvsem pripovedovalki pravljíc – Špela Frlic in Ana Duša. Pomembne zasluge za razvoj slovenskega poustvarjanja ljudskega izročila pa ima prav tako tudi pevka in pravljíčarka Ljoba Jenče, ki je ena prvih slovenskih poustvarjalk ljudskih pesmi, pripoveduje pa tudi pravljice in organizira delavnice in druge pripovedovalske dogodke (Ivančič Kutin 2010).

7. Zaključek

V literarnem kontinuumu slovenskega ženskega pravljíčarstva sta se v 19. stoletju razvila predvsem dva modela ustvarjanja pravljíc – pisno in ustno ustvarjanje pravljíc: pisateljice in pripovedovalke pravljíc. Iz anonimnosti, ki so je bile deležne pravljíčarke, jih je pred pozabo rešila ravno Štrekljeva zapuščina. Na osnovi pisnih virov lahko sklepamo, da je v Štrekljevi zapuščini sodelovalo 30 zbiralk ljudskih pesmi in pravljíc.

Slovensko ‘knjižno’ pravljíčarstvo ima za seboj več kot stopetdeset let razvoja, pravljíčarke pa so se sinhrono vključile v evropske tokove sredi 19. stoletja, ko je leta 1853 Josipina Turnograjska objavila pravljico *Rožmanova Lenčica*.

Karel Štrekelj je s spodbujanjem k zbiranju gradiva sooblikoval nastajajoči trend zapisovalk in avtoric pravljíc. Štrekljeva zbiralska akcija, za katero je dal pobudo s svojo *Prošnjo za narodno blago* (1887), je vzpodbudila nastajajoči model zapisovanja ljudskih pravljíc, čeprav je ohranjeno gradivo le petih Štrekljevih sodelavk (Micka Kajtna, Ana Kovač, Tereza Pošep, Tona Tomažič, Tonca Zložna). Koliko je bilo pripovedovalk pravljíc pa ne vemo, ker zbiralci oz. zapisovalci pravljíc tega podatka večinoma niso zabeležili. Prvo pravljico je prispevala Tonca Zložna (1884), ki je bila v Štrekljevi družini gospodinja. Med prvo in drugo svetovno vojno so zaradi razmer pravljíčarke bolj razvijale pisni oz. avtorski model pravljíc (Lea Fatur, Manica Koman. Ilka Vašte), začele pa so se tudi ukvarjati s pripovedovanjem pravljíc – *Pravljíčne ure*, 17. 12. 1931 *Slovenska pisateljica pripoveduje*, 12. 5. 1932.

Po drugi svetovni vojni je k razvoju pravljíčarstva veliko prispevala (avtorsko, prevajalsko in uredniško) Kristina Brenk, predvsem z ustanovitvijo zbirke pravljíc *Zlata ptica*, 1956. Omeniti moramo tudi ‘Štrekljevo tehnično urednico’ Albino Štrubelj, ki je pretipkala skoraj vse rokopise iz Štrekljeve zapuščine.

Od leta 1970 dalje so literarne okoliščine dozorele za sistemsko in sistematično razvijanje obeh prejšnjih modelov (pisnega in ustnega), pa tudi za tretji model – sodobne pravljice. Avtorice, predvsem Svetlana Makarovič, Anja Štefan in Irena Cerar, razvijajo oba modela – pisanje in pripovedovanje pravljíc. Od ustanovitve *Pripovedovalskega festivala* leta 1998, ki ima svoje različice po Sloveniji, se danes močno razvija kultura pripovedovanja. Avtorice danes, ne le da razvijajo osnovne modele pravljíčarstva (pisni, ustni in sodobni), temveč jim dodajo še vsaka svojo osebno specifiko.

Reference

- Aarne, Antti / Thompson, Stith 1961, *The Types of the Folktale: A Classification*
- Haase, Donald (ur.) 2008, *The Greenwood Encyclopedia of Folktales and Fairy Tales*. Westport, Connecticut - London: Greenwood Press.
- Ivančič Kutin, Barbara 2010, Folklorna pripoved v urbanem okolju, v javnem prostoru. Pripovedovalski dogodki v slovenski prestolnici. *Zbornik Slavističnega društva Slovenije* 21: Vloge središča: konvergenca regij in kultur. Ljubljana: Zveza društev, 200–209.
- Kropej, Monika, 1995, *Pravljica in stvarnost. Odsev stvarnosti v slovenskih ljudskih pravljicah in povedkah ob primerih iz Štrekljeve zapuščine*. Ljubljana: Založba ZRC. <https://books.google.si/books?id=AaflAAAAAMAAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>
- Kropej, Monika, 2001, *Karel Štrekelj: iz vrelcev besedne ustvarjalnosti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Makarovič, Svetlana 2008, *Svetlanine pravljice*. Dob pri Domžalah: Miš.
- Matičetov, Milko / Štefan, Anja 2010, Anton Dremelj - Resnik (Slovenski pravljicarji 1). Ljubljana: Založba ZRC.
- Möderndorfer, Vinko 1937, *Koroške narodne pripovedke* I. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Seifert, Lewis C., 2006: *Fairy Tales, Sexuality, and Gender in France, 1690–1715*. New York: Cambridge University Press.
- Štefan, Anja 2011, *Za devetimi gorami: Slovenske ljudske pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Uther, Hans-Jörg, 2011: *The Types of International Folktales, a Classification and Bibliography, Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson*. Helsinki Suomalainen Tiedekatemia / Academia Scientiarum Fennica.
- Ziolkowski, Jan M., 2007: *Fairy Tales from Before Fairy Tales. The Medieval Latin Past of Wonderful Lies*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Zipes, Jack 2006, *Why Fairy Tales Stick: the evolution and relevance of a genre*. New York, London: Routledge.
- Zipes, Jack 2012, *The Irrestible Fairy Tales: the Cultural and Social History of a Genre*. Princeton, Oxord: Princeton University Press.
- Zipes, Jack 2013, *The Golden Age of Folk and Fairy tales: from the Brothers Grimm to Andrew Lang*. Indianapolis / Cambridge: Hackett Publishing Company.

Kratice

- AT je mednarodna oznaka oz. akronim na osnovi priimkov dveh folkloristov Antti Aarne in Stith Thompson (1928, 1961), ki sta objavila mednarodno klasificiran indeks pravljličnih tipov (Aarne / Thompson 1928, 1961).
- ATU je mednarodna oznaka oz. akronim na osnovi priimkov treh folkloristov Antti Aarne, Stith Thompson, (Hans-Jörg Uther, ki so objavili mednarodno klasificiran indeks pravljličnih tipov (Uther 2004, ponatis 2011).

Two Models of Women Storytelling in Slovenia – Women Writers and Women Performers of Fairy Tales

Milena Mileva Blažič

Slovenian women fairy tale writers have become visible in the 19th century, while in Europe they started to write fairy tales from the late medieval period to the 16th century, and developed from the *trobairitz* to the *preciosite* in the 17th century. The French *preciosite* represented an approach to fairy tale writing, which later also developed in Slovenia. Slovenian fairy tale writing tradition dates back to more than a century and a half ago, and Slovenian women fairy tale writers were included in the streams of fairy tale writing in the middle of the 19th century (in 1853 Josipina Turnograjska published the fairy tale *Rožmanova Lenčica* (Rožman's Lenčica)).

Karel Štrekelj (1859–1912) who started to publish *Slovenske narodne pesmi* (Slovenian folk songs), also encouraged women collectors from different parts of Slovenian territory. From among more than 340 collectors of folk songs and folktales were only five women who collected folktales (Micka Kajtna, Ana Kovač, Teresa Pošep, Tone Tomažič, Tonca Zložna); more of them collected folk songs.

Beside Josipina Turnograjska, other women writers also started to publish literary stories and also folk-tales in second half of the 19th and the beginning of the 20th centuries, among them were Luiza Pesjak, Marica Strnad Cizerlj, Manica Komanova, Lea Fatur, Elza Lešnik, Marija Grošelj, Marica Gregorčič Stepančič and Ljudmola Prunk Utva. During the First World War, women also started to organize fairy tale ours in the framework of the *Telovadno-kulturno društvo Atena* (Athen gymnastic-cultural society).

After the Second World War, women fairy tale writers in Slovenia continued to publish folktales, among them Kristina Brenk (as author, translator and editor). She even established the fairy tale series *Zlata ptica* (The golden bird) in 1956, and published in this series in a collection of world folk tales, of the same name. Also noteworthy is Albina Štrubelj, who transcribed all the manuscripts from Štrekelj's legacy of folktales. After 1970, women authors, mainly Svetlana Makarovič, Anja Štefan and Irena Cerar, developed both models of writing literary fairy tales and performing folktales. At that time the model of contemporary (re)production of fairy tales also developed.